

Підготовка вчителя до проведення рухливих ігор у початковій школі

Загоруйко Наталія Павлівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
29.11.2023	Освіта/Педагогіка	378.018.8:373.3.011.3-051]:[373.3.016:796.11](045)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10361560>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті розкрито ключові аспекти підготовки вчителя до використання рухливих ігор в освітньому процесі; проаналізовано вплив рухливих ігор на формування особистісних якостей та здоров'язбережувальної компетенції молодших школярів. Висвітлюються педагогічні стратегії та методи, спрямовані на оптимальну організацію фізичної активності учнів у процесі проведення гри. Особлива увага приділяється практичним аспектам підготовки вчителя, включаючи розробку та впровадження різноманітних ігор, врахування індивідуальних особливостей учнів та створення позитивної навчальної атмосфери, спрямованої на максимальне використання переваг рухливих ігор у процесі навчання та розвитку дітей у початковій школі.

Ключові слова: професійна підготовка; фізична культура; рухливі ігри; етапи проведення гри; вчитель початкової школи; рухова активність; молодші школярі; формування особистості молодшого школяра.

Teacher preparation for conducting mobile games in primary school

Abstract. The article reveals the key aspects of teacher preparation for the use of mobile games in the educational process as one of the main means and methods of physical education, in particular at the stage of consolidating and improving students' motor skills. A detailed analysis of the impact of mobile games on the formation of personal qualities, promotion of physical development, social interaction, and cognitive growth of primary school students was carried out. Attention is drawn to the classification of mobile games, the variety of their types, and the consideration of orientation during the performance.

Pedagogical strategies and methods aimed at the optimal organization of physical activity of students are covered in detail, and it is noted that the teacher's task is a balanced and comprehensive approach to physical education through movement. The importance of observing the principles aimed at the development of physical and psychomotor skills in children is emphasized.

It is indicated that future teachers need to know the stages of conducting mobile games and the rules for each of them, master the methodology of their implementation, and understand the importance of monitoring compliance with safety rules during the game. It is

¹ викладач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, <https://orcid.org/0000-0002-6838-1132>

noted that during competitions and team games, the teacher should create a positive atmosphere and promote competitiveness and cooperation. It was also noted that the key aspects of the teacher's work should be the analysis of the results of the student's activities and the creation of conditions for achieving success, which is the motivation for further development.

The importance of practical aspects of teacher training is emphasized, including the development and implementation of various games, taking into account the individual characteristics of students and creating a positive learning atmosphere aimed at maximizing the benefits of mobile games in the process of learning and development of elementary school students.

Keywords: professional training, physical culture, mobile games, stages of the game, primary school teacher, motor activity, younger schoolchildren, personality formation of younger schoolchildren.

Вступ

У наш час особливо актуально постає питання збереження здоров'я дітей. У Концепції Нова Українська школа вказано, що «велике значення в цьому відіграє соціально-економічна перебудова суспільства, незадовільні умови життя частини населення, що знижує компенсаторно-приспосувальні можливості дитячого організму та його опірності до дії різних шкідливих факторів, а також несприятлива екологічна ситуація. Окрім зазначених вище причин незадовільного стану здоров'я дітей, у медико-психолого-педагогічних дослідженнях звертається увага на «шкільні» фактори ризику, які негативно впливають на здоров'я дітей. Сьогодні школа пред'являє значні вимоги до дитини, які нерідко не відповідають її фізіологічним можливостям. Процес навчання молодших школярів повинен бути максимально цікавим та захопливим, оскільки для стимулювання дітей на уроках, для кращого засвоєння знань, для підтримання норм рухової активності найкраще використовувати саме рухливі ігри, які здатні впливати практично на всі сторони всебічного розвитку вихованця» [7].

З огляду на це, актуальним завданням сьогодні у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи постає організація та проведення рухливих ігор на уроках фізичної культури. Це певний напрям здоров'язбереження, що вимагає конкретних змін у спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, а саме: нових знань, підходів, методичних прийомів до застосування відповідних технологій проведення рухливих ігор для учнів початкової школи.

Рухливі ігри, як важливий засіб фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку, завжди були у центрі уваги педагогів. Так, К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський наголошували на важливості ролі гри у всебічному розвитку школярів, розглядаючи її як основний вид фізичної та розумової діяльності [6, с.4].

Про важливість рухливих ігор у системі фізичного виховання учнів початкової школи та необхідність професійної підготовки вчителя до їх проведення свідчать численні праці сучасних вітчизняних науковців, зокрема, значний внесок у розробку проблеми здійснили В. Ареф'єв, Є. Бондаревський, А. Борисенко, Г. Венгерський, Т. Круцевич, А. Леськів, С. Мехоношин, А. Сухарев, О. Томенко; окремі аспекти впливу рухливих ігор на виховання дітей розглядали Г. Воробей, С. Мудрика, А. Цюся.

Наукові дослідження Е. Вільчковського засвідчують велику роль рухливих ігор у процесі підготовки дітей до навчання у школі; особливості використання рухливих ігор як засобу активізації школярів на уроках фізкультури розглядають А. Семенов, М. Килимистий, Р. Маслюк, Ж. Твердохліб, Л. Погребенник та інші.

Мета статті – розкрити вплив рухливих ігор на формування особистості молодшого школяра та проаналізувати особливості підготовки вчителя до їх проведення у початковій школі.

Результати

У професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи важливе місце посідає оволодіння методами організації занять із фізичного виховання в школі. Як зазначає М. Зубалій, «фізичне виховання – це спеціально організований процес, спрямований на зміцнення здоров'я і загартування організму людини, гармонійний розвиток її функцій і фізичних можливостей, формування важливих рухових здібностей, навичок та вмінь» [6].

Державний стандарт початкової освіти (2018) формулює мету фізкультурної освіти як «формування соціальної та інших ключових компетентностей, стійкої мотивації здобувачів освіти до занять фізичною культурою та спортом для забезпечення гармонійного фізичного розвитку, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь і навичок» [4].

Для забезпечення реалізації завдань Державного стандарту початкової освіти (2018) вчителям початкових класів необхідно постійно дбати про оновлення, доповнення моделей навчання, механізмів цілісного розвитку дітей, розширення теоретико-практичних знань, умінь і навичок, формування необхідних компетентностей. Реалізації цих завдань сприяють рухливі ігри, оскільки вони є універсальним видом фізичних вправ. Гра включає всі види природних рухів: біг, ходьбу, вправи із предметами, стрибки, а тому є важливим засобом фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку.

З'ясуємо зміст терміну «рухлива гра». У словнику основних термінів з фізичної культури, основ здоров'я рухлива гра розглядається, як «усвідомлена, емоційна діяльність дітей, спрямована на досягнення розумової, ігрової мети. Крім цього, рухлива гра – це активна рухова діяльність дітей. Рухлива гра багатьма авторами визначається як один з основних засобів і методів фізичного виховання і використовується переважно на етапі закріплення та удосконалення рухових навичок. Цінність її полягає у тому, що рухлива гра викликає позитивні емоції, почуття задоволення, життєрадісність, активність, позитивно впливає на психічний та фізичний розвиток, сприяє збагаченню рухового досвіду дитини» [8].

Нам імponує класифікація рухливих ігор, запропонована О. Кругляк:

- командні («Абетка», «Гопак», «Всі до своїх прапорців») та індивідуальні («Квач», «Вудочка», «Карлики і велетні»);
- з використанням предметів («М'яч середньому», «Квач зі стрічками») і без використання предметів («Квач», «Гопак»);
- за інструкцією ведучого («Вудочка», «Їжак», «Ми веселі діти») і без інструкції ведучого («Передай далі», «Хто де живе?»);
- за домінуючим розвитком фізичних якостей (ігри для розвитку швидкості: «Захисники фортеці», «День і ніч», «Останній вибуває»; ігри для розвитку сили: «Гопак», «Човник», «Силачі»; ігри для розвитку спритності: «Квач зі стрічками», «Море хвилюється» тощо);
- за частотою фізичного навантаження розрізняються ігри малої інтенсивності: «Тиша», «Карлики і велетні»; ігри середньої інтенсивності: «Пошта йде у всі міста», «Вище землі», ігри великої інтенсивності – «Вудочка», «Потяг»);

- за місцем проведення (на свіжому повітрі: «Класи», «Фізкультура», «Другий зайвий», в залі: «Пасування волейболістів», «Коники», «Уважні сусіди», , на воді: «Перекинь швидше», на снігу: «Швидкі санки»);
- за спрямуванням рухових дій (ігри з бігом: «Всі до своїх прапорців», «Ворота»; ігри з ходьбою: «Котики», «Зайчик», ігри зі стрибками: «У річку, гоп», «Довга лоза», ігри з передачею м'яча: «Передай далі», «Злови м'яч»), ігри з метанням «Влуч у ціль», «Снайпери», «Спритний м'яч») [9, с.5].

Рухливі ігри різноманітної спрямованості є потужним засобом комплексного вдосконалення фізичних якостей, адже сприяють удосконаленню моторних навичок учнів і координації рухів. Участь у різноманітних активних іграх дозволяє дітям ефективно контролювати своє тіло, розвивати гнучкість, силу та витривалість. Постійний рух під час гри сприяє удосконаленню м'язово-скелетної системи сприяє підтримці здоров'я серця та легень, а також знижує ризик підвищеної ваги та інших проблем, пов'язаних із недостатнім рівнем фізичної активності. [6]

Крім того, рухливі ігри сприяють когнітивному розвитку дитини, оскільки стимулюють роботу мозку, сприяючи формуванню нових нейронних зв'язків та покращенню пам'яті. Рух у поєднанні з ігровими завданнями може розвивати логічне мислення, просторову уяву та інші когнітивні функції, адже вимагає від дитини активно включатися в різноманітні когнітивні процеси. Гра стимулює дитячу увагу, концентрацію та логічне мислення через виконання завдань та подолання труднощів, які можуть виникнути під час гри.

У гри діти часто стикаються з ситуаціями, які вимагають проблем творчого розв'язання, що сприяє розвитку їхнього творчого мислення. Вони навчаються шукати альтернативні шляхи досягнення мети, а також розвивають навички планування та стратегічного мислення.

Гра сприяє також розвитку мовлення та комунікативних умінь, оскільки під час гри діти часто взаємодіють між собою, обговорюючи правила гри, обмінюючись ідеями та висловлюють свої думки. Це сприяє покращенню їхнього словникового запасу, розвитку граматичних навичок та здатності висловлюватися. Участь у грі вимагає співпраці та взаємодії з іншими дітьми, необхідності виконувати правила, вирішувати конфлікти, розвивати комунікативні вміння та навички роботи в команді.

Включення в уроки фізичної культури традиційних для країн рухливих ігор сприяє збереженню і поширенню культурної спадщини та формуванню національної ідентичності. Використання народних рухливих ігор на уроках фізичної культури є не лише способом фізичного розвитку, але й майстерною формою виховання патріотизму серед учнів.

Крім того, рухливі ігри впливають на емоційний стан дітей, сприяючи вивільненню ендорфінів та підвищенню настрою. Активна фізична діяльність сприяє зниженню стресу та тривожності, покращує засвоєння навчального матеріалу та підтримує загальний психічний стан дитини.

Отже, молодший шкільний вік – найсприятливіший час для використання рухливих ігор, оскільки виховання звички регулярно рухатися та займатися спортом з раннього віку може сформувати стійкий інтерес до фізичної активності, що важливо для профілактики різних захворювань та підтримки загального добробуту.

У початковій школі рухливі ігри посідають основне місце серед засобів фізичного виховання. Особливо важливе їхнє значення у формуванні здоров'язбережувальної компетентності учнів перших та других класів. Саме за допомогою рухливих ігор учителі фізичного виховання успішно навчають дітей новим рухам, вправам та закріплюють вивчене раніше. На уроках фізкультури вчитель може проводити від 4 до 6 ігор різноманітної інтенсивності, з різноманітними видами рухів, аби ефективно

впливати на різні групи м'язів. Для молодших школярів ще не доречні ігри зі складними діями та взаємостосунками між гравцями, їм більше імпонують ігри сюжетного характеру, із стрибками, перебіжками [3].

З учнями 1–2 класів варто проводити здебільшого сюжетні ігри з нескладними правилами, у яких відсутній розподіл на групи та команди. Рухи тут побудовані на імітації рухів тварин та птахів. Але навіть у цьому віці дітям цікаві і доступні нескладні ігри із елементами змагань, де гравці можуть поділятися на команди.

Ігри, які варто використовувати в 1–2 класах повинні сприяти розвитку і удосконаленню основних рухів та поширювати руховий досвід дітей. Це в основному ігри, які включають елементи бігу, стрибки, метання в ціль і на дальність, з подоланням незначних перешкод, з вправами на рівновагу тощо.

З учнями 3–4 класів рекомендується проводити дещо складніші ігри. Дітям цього віку цікаві ігри з розподілом класу на групи, кожна з яких намагається перемагати. Тут варто повторювати ігри, що проводилися в 1–2 класах, але не перестали бути цікавими і легко варіюються з новими завданнями, з включенням у гру кількох ведучих. До ігор для третьокласників і четвертокласників вимоги дещо ускладнюються, зокрема щодо точності їх виконання.

Варто зазначити, що учням перехідного періоду від початкової до основної школи цікаві ігри, які вимагають уміння розв'язувати досить складні рухові завдання, володіння спеціальними умінями та навичками для виконання певних технічних прийомів під час проведення спортивних ігор [9].

У першу чергу школярів цікавить безпосередньо процес дій, стрімкі зміни ігрових ситуацій. Їм імпонує ігрова діяльність у якій необхідно самостійно знаходити вихід з непередбачених ситуацій, вирішувати цікаві завдання, встановлювати взаємодію між гравцями команди, демонструвати фізичні якості: спритність, витривалість і силу. Навіть просте нагадування про наступну гру викликає в молодших школярів позитивні емоції, приємне хвилювання. Серед учених поширена думка, що «гра – це структурна модель поведінки дитини. За допомогою гри вона пізнає довкілля і готується до активного його перетворення. Отже, за допомогою рухливих ігор діти готуються до життя» [6, с.4].

Основними завданнями педагога, який реалізовує ігри на уроках фізичної культури, є дотримання збалансованого та комплексного підходу до фізичного виховання через рух, що забезпечує розвиток фізичних, соціальних, емоційних та когнітивних аспектів особистості учня. Вчитель, як організатор рухливих ігор, має: створювати ігрові сценарії, які включають різноманітні форми фізичної активності, такі як хода, біг, стрибки, аеробні вправи тощо. Сприяти розвитку основних фізичних умінь і навичок; формувати соціальних навичок та взаєморозуміння в групах; організовувати командні ігри, де учні повинні взаємодіяти, співпрацювати, вирішувати конфлікти та вчитися приймати рішення в групі; розвивати когнітивні функції через гру та рух; впроваджувати елементи стратегії, тактики та логічного мислення в ігрових сценаріях. Стимулювати учнів до розуміння правил гри та планування своїх дій; забезпечувати ефективне використання часу та ресурсів; розробляти чіткі інструкції та правила для ігор. Планувати заняття так, щоб вони враховували вікові та фізичні особливості учнів; сприяти активності учнів поза школою; організовувати заходи, де діти та батьки можуть брати участь у рухливих іграх. Створювати педагогічну програму, яка покликана включити родину в процес фізичного виховання.

Майбутні вчителі повинні оволодіти методикою проведення рухливих ігор та глибоко розуміти їх значення у фізичному вихованні дітей. Методика проведення рухливих ігор містить ряд етапів та принципів, спрямованих на розвиток фізичних та психомоторних навичок у дітей та дорослих, а саме: визначення вікових характеристик

та фізичної підготовки учасників гри, врахування індивідуальних особливостей учасника; при виборі гри врахування різноманітності ігор для стимуляції різних аспектів розвитку (координація, гнучкість, сила тощо); належний контроль за дотриманням правил задля уникнення травм, ретельна перевірка обладнання та майданчика для ігор; чітке пояснення правил та цілей ігор, дотримання інструкції під час гри; сприяння формування позитивної атмосфери, застосування конкурсів, командних ігор, естафет для стимуляції змагальної атмосфери та співпраці; аналіз результатів та досягнень учасників; створення умов для самовдосконалення та мотивації до подальшого розвитку.

Безпосереднє проведення рухливих ігор включає кілька етапів, які допомагають забезпечити організований та ефективний процес фізичної активності: *підготовчий етап* (визначення мети проведення ігор; аналіз аудиторії та врахування вікових, фізичних, та індивідуальних особливостей учнів; ретельна перевірка обладнання та майданчика для ігор; організація вступної бесіди та мотивація учасників); *пояснювальний етап* (чітке пояснення правил та цілей гри; визначення правил безпеки та надання деяких вказівок щодо виконання завдань; демонстрація окремих навичок та технік); *основний етап* (проведення основної частини гри згідно з планом; спостереження за учасниками та вчасне коригування їх дій; стимулювання співпраці, змагальності та активності); *підсумковий етап* (підбиття підсумків гри, аналіз результатів та досягнення учасників; здійснення короткого відпочинку та розтяжки для відновлення енергії, реалізація зворотного зв'язку); *оцінювальний етап* (збір відгуків від учасників та вчителів/тренерів; аналіз ефективності гри та її впливу на розвиток учасників; оцінка власної роботи та можливість внесення корективів у подальше проведення рухливих ігор).

Студенти повинні мати можливість отримати практичний досвід проведення рухливих ігор, використовуючи власні уроки та спостерігаючи за роботою досвідчених вчителів. Практична підготовка включає: надання студентам можливості розробляти власні календарні плани та уроки, що базуються на теоретичних знаннях з педагогіки та фізичного виховання; оцінку різних методик проведення рухливих ігор та визначення тих, які найкраще відповідають конкретному навчальному завданню; спостереження за роботою досвідчених вчителів, вивчення їх методики та стратегій, що дає студентам можливість отримати поради від вчителів-практиків; проведення рухливих ігор зі справжніми групами учнів, що дозволяє їм адаптувати свої підходи до різноманітних ситуацій та індивідуальних потреб учнів, навчитись ефективно управляти несподіваними ситуаціями та впроваджувати творчі підходи у свої уроки.

Висновки

Отже, проведення рухливих ігор є дієвим засобом всебічного виховання та підвищення рухової активності учнів, що вказує на важливість системної підготовки вчителів для успішного впровадження рухливих ігор у освітній процес початкової школи. Майбутні вчителі повинні мати комплексні знання та навички для успішного впровадження рухливих ігор у свою педагогічну практику. Крім того, наші дослідження вказують на важливість поєднання теоретичних знань та практичного досвіду для максимального розвитку фізичних та когнітивних здібностей учнів, забезпечуючи таким чином здоровий фізичний розвиток та академічний успіх.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в специфіці підготовки вчителів початкової школи до роботи з групами учнів які мають особливі освітні потреби або тими, хто потребує індивідуального підходу.

Список використаних джерел

1. Артемова Л. В. Вчися граючись. Київ: Томіріс, 124 с. URL: <https://skylots.org/6485550923/Artemova-LV-Vchisya-grayuchis>(дата звернення 17.12.2020 р.).
2. Букатов В. М. Педагогічні таїнства дидактичних ігор: посібн. Київ: Ред. загальнопед. газ., 2004. 94 с.
3. Андрощук Н. В., Леськів А. Д., Мехоношин С. О. Рухливі ігри та естафети у фізичному вихованні молодших школярів : метод. посібник. Тернопіль : Підручники і посібники, 1998. 112 с.
4. Державний стандарт початкової освіти : Постанова Кабінету міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.11.2023р.)
5. Замрозович-Шадріна С. Р. Актуальні проблеми фізичного виховання дітей дошкільного віку на сучасному етапі //Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторах : збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. м. Мукачево : МДУ, 2020. С. 235–236.
6. Зубалій М. Д., Закопайло С. Г. Структурні компоненти здорового способу життя. Одеса : НСУ, 2000. С. 14–18.
7. Концепція Нова українська школа <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
8. Криворучко І. В. Словник основних термінів з фізичної культури, основ здоров'я. Нововолинськ. 2015, 28 с.
9. Кругляк О. Я. Рухливі ігри та естафети в школі : посібник для вчителя. Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. 80 с.
10. Леськів А. Д., Дзюбановська А. Б. Рухливі ігри та естафети на місцевості для школярів молодшого та середнього віку. Тернопіль : СМП «Астон», 2000. 132 с.
11. Рухливі ігри та методика їх викладання : навчально-методичні рекомендації / І. О. Бичук, Р. Б. Іваніцький, О. В. Валькевич, Ю. Ю. Цюпак. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 64 с.
12. Твердохліб Ж. О., Погребенник Л. І. Рухливі ігри для сучасної школи : методичні матеріали. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 62 с.
13. Шутько В. В. Методика застосування рухливих ігор в початковій школі : методичні рекомендації. Кривий Ріг : ДВНЗ «КНУ» КПП, 2014. 47 с.